

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

04/118

WAGNER-DÖBLER, Roland – BORCHARDT, Claudia [et al.]: Literaturversorgung auf fünf Sondersammelgebieten 1991-2000. Bestandsstruktur und -entwicklung in Wirtschaftswissenschaften, Mathematik, Sprach- und Literaturwissenschaft, Bibliothekswissenschaft, Keltologie = Bibliothek. 27.Jg. 2003. 3.no. 189-203.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol és francia nyelven

Öt kiemelt szakterület irodalmi ellátottsága 1991 és 2000 között. Az állomány szerkezete és fejlesztése a közgazdaság-tudomány, matematika, nyelv- és irodalomtudomány, könyvtártudomány és kelta tudományok területén

Állományelemzés; Egybehangolt állományalakítás; Gyűjtőkör; Szakirodalmi ellátottság

A kiemelt gyűjtemények német rendszerének célja, hogy a legfontosabb nemzetközi kutatási jelentések-ből legalább egy példány a használók rendelkezésére álljon. A rendszer kínálatát öt tudományterületen vizsgálták: közgazdaság, matematika, nyelv- és irodalomtudomány, könyvtártudomány és kelta tudományok, a következő négy kiadási év esetében: 1991, 1994, 1997 és 2000. Mindegyik szakterületen megbízható nemzetközi bibliográfiák tartalmát hasonlították össze a vonatkozó szakterületi könyvtárak állományával, illetve más német könyvtárak és központi katalógusok tartalmával. Az egyes tudományterületeken kapott lényegesen eltérő eredmé-

nyek ellenére a nem túl magas szintű kutatások esetében a lefedettség a legtöbb esetben stabilnak mutatkozott; a ritka, magas szintű kutatásokból csak kevés volt meg, és az átfedések száma jelentős volt.

(Autoref. alapján)

04/119

MISSINGHAM, Roxanne – WALLS, Robert: Australian university libraries : Collections overlap study = Aust.Lib.J. 52.vol. 2003. 3.no. 247-260.p. Bibliogr.

Az állományok közötti átfedések vizsgálata Ausztrália egyetemi könyvtáraiban

Állományelemzés; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Gyűjtőkör

2002-ben az Ausztrál Nemzeti Könyvtár kapott megbízást arra, hogy a Nemzeti Bibliográfiai Adatbázis (National Bibliographic Database, NBD) alapján felmérje az ausztrál egyetemi könyvtárak állományainak egyediségét és a köztük levő átfedéseket az angol nyelvű monográfiák és az időszaki kiadványok tekintetében. Megállapították, hogy a 42 egyetemi könyvtár állományában 9,5 millió könyv 23 millió példánya, valamint 1,07 millió egységnyi 440 ezer folyóiratcím található. Az NBD-ben feltüntetett állományokból csak ezekben a könyvtárakban található 1,67 millió monográfiacím és 79365 folyóiratcím.

Az egyedi dokumentumok száma meglepően magas, ugyanakkor számos, sok könyvtár által beszerzett címet is találtak, ami indokolt, mivel ez utóbbiak referenz művek és tankönyvek. Az állományok közötti átfedés szövetségi államonként változik, de

összességében alacsony, különösen a monográfiáknál. Bár az NBD használatának vannak korlátai, az eredmények következetesen arra mutatnak, hogy a kutatás támogatásához szükség van az országos szintű könyvtárközi kölcsönzésre.

(Koltay Tibor)

04/120

SPOHRER, James H.: The end of an American (library) dream. The rise and decline of the collection development policy statement at Berkeley = Acq.Libr. 30.no. 2003. 33-47.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Egy amerikai (könyvtári) álom vége: a gyűjtőkori szabályzat „tündöklése és bukása” a kaliforniai Berkeley Egyetem

Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Gyűjtőkori szabályzat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A lírai című, de komor tényeket felvonultató, alapos tanulmány egy nagy egyetemi könyvtár, a kaliforniai Berkeley gyűjtőkori szabályzatának „tündöklését és bukását” tárgyalja részletesen. A szabályzat 1980 januárjában készült el, és a hetvenes évek „idilli” időszakának a szellemét tükrözi: mind az országos, mind a regionális együttműködést szolgáló állományépítés részletekbe menő megfogalmazásával. Négy nagy részből áll: az általános elvek megfogalmazása, a részletes gyűjtőkori szabályzat, szakok szerinti bontásban (136 oldalon), a függelék (ebben a hírlapok, kartográfiai anyagok, a régi könyvek és kéziratok, az alsóévesek könyvtára, a kelet-ázsiai nyelvek és a referenzs gyűjtemény szerepelt) és a mutatók (téma és egyetemi szakok szerint).

A szabályzat módosítására azonban soha nem került sor. Ennek oka sokrétű; készült ugyan egy gya-

korlatias jellegű kiegészítés hozzá (*Guide to collection development and management at the University of California, Berkeley*), de igazi revízióra már nem jutott energia. Az együttműködési törekvések elenyésztek a pénzügyi megszorítások következtében, a kilencvenes évek elején pedig a folyóiratok tömeges lemondására került sor. Az elektronikus dokumentumok megjelenése tovább bonyolította a helyzetet. (Ehhez járult még a könyvtárolétszám jelentős, 37%-os csökkenése is.)

A kilencvenes évek végén bekövetkezett kedvező költségvetési helyzet nyomán elvi döntéseket hoztak:

- az egyetem érdekelt abban, hogy a kutatók szakterületén jelentős nyomtatott állomány épüljön,
- a digitális dokumentumok gyarapításában konzorciális megoldásokat alkalmaz az egyetemen belül,
- alternatív stratégiát dolgoz ki a folyóiratok és monográfiák hosszú távú beszerzésére.

Miután a további nehézségeket is részletesen elemzi a tanulmány (igazgatóváltások, a dokumentumok árának növekedése és egyéb kedvezőtlen tényezők), az alábbi tanulságokat vonja le a múlt tapasztalatai alapján:

- az egyetemnek és a könyvtárnak közösen kell erőfeszítéseket tennie a gyűjtőkori szabályzat létrehozására,
- az 1980-as szabályzathoz hasonló tervezési struktúrát kell a könyvtárnak elkészítenie és karbantartania, amely megfelel a gazdasági feltételeknek is,
- a digitális gyűjtemények növekedését és a hatékony együttműködési struktúrákat látva (pl. a California Digital Library, amelyben a legtöbbet használt elektronikus dokumentumok találhatók), a könyvtárnak párhuzamos tervet kell készítenie a digitális gyűjteményekre és azok figyelemmel kísérésére, illetve a nyomtatott dokumentumok gyűjtőkori szabályzatát folyamato-

san össze is kell vetni a digitálisával, hogy a gyarapításuk ésszerűbb és arányosabb legyen.

Ha az egyetem és a könyvtár egy megújult gyűjtőköri szabályzat mellett kötelezi el magát:

- a költségvetés megtervezésének fontos eszközévé válik,
- kiindulási alapul szolgál a könyvtár tervezőmunkájában, amikor a tanszékek és az egyetem hosszabb távú céljainak ismeretében döntenek a gyarapításról,
- egy alapos és naprakész gyűjtőköri szabályzat a könyvtár gyűjteményalakítási programjának hitelességet biztosít mind helyileg, mind együttműködő partnerei körében.

(Murányi Lajos)

04/121

EMANUEL, Michelle: A collection evaluation in 150 hours = Collect.Manage. 27.vol. 2002. 3/4.no. 79-93.p. Bibliogr.

Gyűjteményértékelés 150 óra alatt

Állomány használata; Felmérés; Gyűjtőkör

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Bár az állományértékelés egyik fontos mércéje annak, hogy az állományalakítás egésze megfelelő-e, mégis mellőzni szokták, mert sokkal több időt igényel, mint amennyit egy átlagos gyarapító könyvtáros áldozni képes rá. A megoldás az, ha hatékonyan és rövid idő alatt végezzük el a munkát.

A tanulmány írója az Alabamai Egyetem könyvtár szakos doktoranduszként és gyakornokként a *francia irodalom* szakot értékelte az egyetemi könyvtárban. (A kapott eredményeket átadta az illetékes gyarapítónak, aki értelmezni is tudta ezeket.) Egykori francia szakosként az érdekelte legjobban, mit rendeltek meg, mit használtak és mit nem a könyv-

tárban. Az értékelést négy szakaszra bontotta: a szakirodalom áttekintésére, a gyűjteményi adatok összegyűjtésére, a kölcsönzési adatok összegyűjtésére és a kapott eredmények kiértékelésére.

Az áttekintett szakirodalom egy része annotált bibliográfiákból állt (a legjobbnak a következő kettő bizonyult: Nisonger *Collection evaluation in academic libraries*, 1992 és Whiteside *Recent publications on collection evaluation*, 1996), de a fontosabb módszertani útmutatók (pl. MacEwan *An overview of collection assessment and evaluation* és Gabriel *Collection development and collection evaluation* című munkája) is sok hasznos eszközt, segédletet és szabványt tartalmazott az állomány-értékeléshez. (Annál kevesebb cikk foglalkozott a konkrét állomány-értékelésekkel.)

A gyűjteményi adatok összegyűjtését és összehasonlítását különböző segédeszközökkel végezte el – a nehézségekről is részletesen beszámolva. A „mérőműszerek” frissessége jelentett kisebb problémát: mivel a *Books for college libraries*-ből az 1988-as volt az utolsó, a *Choice*-ban található havi könyvlistákat (1993-tól kezdődően) és *White Brief tests of collection strength* című művét is használta – utóbbi 80 fontos könyvjegyzéket tartalmaz. (Az új *The best books for academic libraries* című mű akkor még nem érkezett be a könyvtárba.)

A kölcsönzési adatok összegyűjtésére rendelkezésre álló módszerek közül a kölcsönzési adatok elemzését a francia irodalom szakot intenzíven használók (oktatók, felsőévesek, végzősök) kérdőíves vizsgálatával kötötte össze. A számítóközpont által nyomtatott lapokon öt év kölcsönzési adatait kapta meg, ezeket manuálisan dolgozta fel, eközben számos lényeges észrevételre jutott, amelyek teljes automatizáltság esetén elsikkadtak volna. A kérdőíves vizsgálat során – elsősorban a tárgyat oktatók körében – számos fontos adatot (és tanulságot) kapott. Végző soron az eredmények konkrét részleteire a tanulmány nem tér ki, csupán a módszertani megoldásokra és az értékelés hasznosságára mutat

rá. A bőséges irodalomjegyzék után a függelékben a két kérdőív olvasható. Az érdekesítő kutatási beszámolót minden állományalakításban érdekelt könyvtáros figyelmébe ajánljuk.

(Murányi Lajos)

04/122

SMITH, Erin T.: Assessing collection usefulness. An investigation of library ownership of the resources graduate students use = Coll.Res.Libr. 64.vol. 2003. 5.no. 344-355.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

A gyűjtemény hasznosságának értékelése; a disszertációk hivatkozásainak és a források tulajdonjogának vizsgálata

Állomány használata; Disszertáció; Felmérés; Hivatkozás

A hivatkozáselemzést a gyűjteményszervezésben kétféle célra használják. Így állapítják meg egyrészt, melyek egy adott szakterület legfontosabb folyóiratai, másrészt, hogy a gyarapításban és a ráfordított pénzben milyen arányban szerepeljenek könyvek, illetve időszaki kiadványok. A jelen tanulmány ötvözi a két módszert, és a gyűjtemény minőségéről kíván megállapításokat tenni. A Georgiai Egyetem könyvtárhálózatán indított projektben az egyetem végzős hallgatói – egy kiemelten fontos használói csoport – által írt szakdolgozatokat és disszertációkat elemezték. Arra kerestek választ, milyen mértékben van jelen a gyűjteményben az általuk használt irodalom.

A kutatás célja az állomány értékelésén kívül annak eldöntése is volt, hogy az elektronikus források megjelenése és a folyóiratok drágulása változtatt-e annak használati értékén. Az 1991-es és 2001-es dolgozatokat tartalmuk szerint felosztották a gyarapító könyvtárosok között. Az összesen mintegy 1400-ból 30-30 művet, a tartalmi kategóriákra nézve reprezentatív mintát választottak ki. Az irodalomjegyzéknek, ha ennél terjedelmesebbek voltak, csak az első 75 tételét elemezték, és kizárólag a

publikált forrásokra mutatókat. A történelmi munkák hivatkozásaiban elsőbbséget kaptak a másodlagos források. A hivatkozott forrásokat a következő dokumentumtípusokba sorolták: könyv, folyóirat, konferenciai kiadvány, hírlap, disszertáció, webdokumentum, vagy egyéb. A hivatkozási intervallum követése érdekében ezek megjelenési idejét is rögzítették.

A második fázisban a forrásokat – a webes forrásokat kivéve, de az elektronikus folyóiratokat beleértve – behasonlították az állományban. A dokumentumokat akkor tekintették meglévőnek, ha a könyvtár rendelkezik a könyv adott kiadásával, nyomtatott időszaki kiadvány adott számával, elektronikus folyóiratnál pedig a hivatkozott cikk teljes szövegéhez való hozzáféréssel. Az 1991-es hivatkozások szintén összevethetők az akkori állománnyal, ugyanis szinte kizárólagos a kurrens gyarapítás, számottevő selejtezés pedig azóta nem volt.

Összesen 3363 hivatkozást vizsgáltak meg. Meglehetősen nagy szóródás mellett 1991-ben egy műre 58,9, 2001-ben 53,2 hivatkozás jutott. Mindkét évben a hivatkozások mintegy fele folyóiratra, 37-38%-a könyvre vonatkozik. A legnagyobb változások a webes források körül figyelhetők meg. 2001-ben a hivatkozások 3,5%-ával már megelőzték a hírlapokat, disszertációkat és az „egyéb” forrásokat. A hallgatók a művészeti és humán tudományokban mintegy háromnegyed részben könyvekre hivatkoznak, a természettudományokban pedig főleg folyóiratokra. A pedagógiában és a társadalomtudományokban a hivatkozások 50, illetve 60%-a vonatkozik folyóiratra, és egyharmada könyvre. webes forrásokat kiemelkedő arányban, 6%-ban említene a pedagógiai és a természettudományos dolgozatok, míg az elemzett humán tárgyú művek egyet sem. Tíz év alatt a hivatkozásokban 75%-kal nőtt a dolgozattal egy évben megjelent művek száma.

Az egyetemi könyvtár a mintában hivatkozott dokumentumok 87%-ával rendelkezett mindkét év-

ben. Az egyes dokumentumtípusok reprezentáltsága a könyvtár állományában ugyanolyan irányban változott, mint a hivatkozásokban. Tudományterületenként azonban a hivatkozott dokumentumok igen eltérő arányban vannak jelen az állományban. Az elektronikus időszaki kiadványok 2001-ben hivatkozott cikkeinek 31%-a (ebből az 1995 óta megjelent cikkek 57%-a) volt teljes szövegben elérhető a könyvtárban. Legjobban (41%) a társadalomtudományi dolgozatok szerzői voltak ellátva elektronikus cikkekkel, legkevésbé (20%) a művészetekkel és humán tudományokkal foglalkozó hallgatók. Meglepő módon éppen a természettudományi cikkek voltak a legnagyobb arányban (39%) csak nyomtatott formában, és a művészeti cikkek (10%) csak on-line formában elérhetők.

(Vajda Henrik)

04/123

BILIŃSKI, Lucjan: Książki z Totolotka = Bibliotekarz. 2003. 11.no. 10-12.p. Bibliogr. 5 tétel.

Könyvvásárlás lottóbevételeiből

Állománygyarapítás; Támogatás -pénzügyi -általában

Lengyelországban a nyilvános könyvtárügy, különösen annak falusi része a kilencvenes évek óta kénytelen volt elviselni a működési feltételek folyamatos csökkenését. A 2001-ben országosan még 41 millió zlotys évi állománygyarapítási ráfordítás 2002-ben már nem érte el a 40 milliót. És továbbmenve: míg 1991-ben 10,8 könyvet szereztek be ezer lakosra, 2002-ben már csak 5,2 darabot.

Az olvasók hiába jelezték a sajtón keresztül, hogy „nincs mit olvasni a könyvtárakban”, az elszegényedési tendencia csak nem akart megváltozni. 2003. május 10-én azonban „csoda esett”: a Sejm módosította a szerencsejátékokkal kapcsolatos törvényt, nevezetesen oly módon, hogy a továbbiakban a lengyel lottó, a Totolotek nyereségét kulturális célok

támogatására kell fordítani. 2003-ban az év közepén indult el a lottópénzek kulturális területre történő átutalása.

A nyilvános könyvtárügyre az előzetes számítások szerint évente 100 millió zloty fog jutni, bár vannak olyan pesszimisták is, akik szerint jó, ha végül ténylegesen 50 millió.

A „könyvtári zlotyk” egy része az ifjúság és a gyerekek olvasásának felkarolását és a falusi könyvtárügy rendbetételét fogja szolgálni, amire 10 éven át úgy szánnak majd évi 10-10 milliót, hogy legalább ugyanennyit a fenntartó önkormányzatok is tartoznak e célokra költeni.

A pénz túlnyomó része részint a korábban elmulasztott-elhalasztott beszerzések pótlására, részint pedig az új megjelenésű művek megvásárlására szolgál.

A mindenképpen nagyvonalú támogatás „elköltéséről” az egyes vajdaságokban tervek készülnek és bocsátatnak szakmai vitákra.

(Futala Tibor)

04/124

GOLAT, Rafał: Nowe zasady ewidencji materiałow bibliotecznych = Bibliotekarz. 2003. 11.no. 16-18.p.

Könyvtári anyagok nyilvántartásának új alapelvei

Állomány-nyilvántartás; Jogszáály -könyvtárügyi; Leltár

A cikk a lengyel kulturális és nemzeti örökségi miniszter 1999. évi december 5-i könyvtári leltározási utasítását ismerteti. Teszi ezt abból az alkalomból, hogy a nyilvános könyvtárak állomány-nyilvántartásának módjáért a továbbiakban a könyvtárakon kívül a fenntartó önkormányzatok is felelősek, minthogy az országban a közelmúltban ment végbe a közkönyvtárak önkormányzati kezelésbe helyezése.

A leltározás azért fontos művelet, mivel a könyvtári állomány állandóan változik, s ezeket a változásokat „uralni és kezelni kell”.

E célra az utasítás leltárkönyvet és fogyási (selejtezési) naplót rendszeresít, és ismerteti azokat a bizonylatokat, amelyek alapján a munka végzendő.

Az utasítás egyébként hagyományos-konzervatív szemléletű: nincs olyan eleme, amely indokolná a leltározási újdonságokra utaló cíkcímet.

(Futala Tibor)

Lásd még 125, 147, 169

Raktározás

04/125

AUSTIN, Brice: Establishing materials selection goals for remote storage : A methodology = Collect.Manage. 27.vol. 2002. 3/4.no. 57-68.p. Bibliogr.

A külső raktárakban elhelyezett dokumentumok kiválasztásának szempontjai és módszerei

Állományalakítás; Egyetemi könyvtár; Módszertani útmutató; Tároló könyvtár

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A felsőoktatási könyvtárak helygondjaikon külső tároló helyekkel igyekeznek enyhíteni. A szakirodalom sok példával szolgál arra, hogy milyen kritériumok alapján lehet a külső tároló helyekre szánt dokumentumokat kiválasztani. A kiválasztást általában először valamilyen időponthoz kötik, például az 1820 előttiakat választják ki. Egy „második hullám” gyakran már a gyűjtemény magját is érinti, amikor már azt is meg kell határozni, hogy összesen és az egyes szakterületekről hány kötetet kell kivonni. Azokban a könyvtárakban, ahol szakreferen-

sek dolgoznak, külön-külön célokat érdemes kitűzni az egyes szakterületeket illetően. A kiválasztást segítő számítási módszerekről még kevés szó esett a szakirodalomban.

A University of Colorado Boulder Könyvtára (UCB) – amely 1997-ben 325 ezer kötetet helyezett el egy bérelt raktárban; és később több egyetemmel közösen PASCAL (Preservation and Access Service Center for Colorado Academic Libraries) néven közös vállalkozásba fogott – tíz lépésből álló módszert dolgozott ki a kiválasztási kritériumok megállapítására.

A módszer első lépése a helyzetfelmérés. A humán tudományi állományt egymillió kötetre becsülték, ebből korábban már 150 ezer könnyen kivonható kötetet eltávolítottak. A további lépésekről nem volt egyetértés: a 40 szakterületet 18 bibliográfus gondozta. Második lépésben az ideális körülményeket határozták meg: a polcok ne legyenek 7 lábnál magasabbak; a könyvek ne legyenek fektetve tárolva; a polcokat csak 85%-ig töltsék fel; szűnjenek meg a pótlólag felhelyezett és a közlekedést akadályozó polcok; és minden egyes állványon legyen egy üres polc, amely a könyvtáros munkáját és az olvasó kényelmét szolgálja. A harmadik lépésben megszámozták a polcokat az egyes raktári jelzetek szerinti tartományokban (blokkokban). A negyedik lépésben az egyes blokkokban 10-10 polcot mintaként használva felbecsülték, hogy négyzetlábanként az egyes szakokban hány könyv van elhelyezve. Ötödik lépésben felbecsülték, hogy az egyes szekciók mennyire telítettek (a könyvek által elfoglalt hely hosszát elosztották 30 lábbal, azaz tíz polc hosszával). Hatodik lépésben a könyvek összes számát becsülték fel az egyes raktári jelzetek szerinti tartományokban (a polcok számát /N/ megszorozták hárommal, ui. minden polc 3 láb hosszú, majd ezt megszorozták az egy lábra eső kötetek számával /B/, végül azzal, hogy hány százalékos a telítettség /P/). Hetedik lépésben az összes szekciót végignézték a következők szerint: van-e pótlólagosan be-

állított állvány, van-e az állványok tetején pótlólag elhelyezett polc, van-e fektetve elhelyezett könyv, van-e az adott területen szükség üres polcok létesítésére. Ahol e négy kritérium egyike fennállt, a polcot feleslegesnek, azaz az ideális környezetben szükségtelennek nyilvánították /D/. Nyolcadik lépésben egy képlettel ($N-D \times 3 \times B \times 0,85$) kiszámították, hogy az egyes szekciókban mennyi legyen a könyvek ideális száma. A kilencedik lépésben az egyes tartományokból eltávolítandó könyvek számát kalkulálták ki (a tényleges számból kivonták az ideális számot). A tizedik lépésben összeadták a szakterületenként kapott számokat, amelyek meghatározták az egyes szakreferensek célszámait (a politikatudományi szakreferensnek például 3374 könyvet kellett kivonnia).

A módszernek számos korlátja van. Nem veszi például figyelembe a kikölcsonzott tételeket vagy az új beszerzéseket. A humán tudományi részlegben például a tanévben a csúcsideőszakban százezer tétel van kölcsönzésben, és az év során 35 ezer tétel van tartósan távol. Az on-line katalógus adatait felhasználva ezeket a tényezőket figyelembe vehették volna ugyan, de úgy vélték, hogy elegendő „üres polc” megfelelő tartalékot jelent. Az új beszerzések figyelembevétele nagyon időigényes lenne, és kérdéses lenne az eredményessége. Inkább azt választották, hogy néhány évente az ismertetett módszerrel vizsgálják az állományt. A módszer másik korlátja abban áll, hogy nagyon egyszerű módszerrel próbáltak egy nagyon összetett problémát megoldani, és nem lehetett figyelembe venni az egyes szakterületek sajátos vonásait.

A módszer alkalmas viszont arra, hogy megfogható módon kimutassa a probléma nagyságrendjét, hangsúlyozza a felelősségvállalást, vitát indítson az adott intézmény gyűjtési prioritásairól, végül hasznos és objektív kiindulásként szolgáljon. Az UCB könyvtárában eredményes megoldásnak találták, hogy számszerű célokat tűztek ki, és a módszert olyan könyvtárak számára ajánlják, amelyekben a

törzsgyűjtemény elhelyezéséről kell a szakreferenseknek dönteniük.

(Hegyközi Ilona)

04/126

KRUGER, Betsy: Beyond the blueprints : Enhancing access to materials in remote storage = J.Access Serv. 1.vol. 2003. 3.no. 45-55.p. Bibliogr.

Hogyan tegyük könnyebben hozzáférhetővé a távoli raktárakban őrzött dokumentumokat?

Állomány használata; Hozzáférhetőség; On-line katalógus; Raktározás; Tudományos és szakkönyvtárak

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A legtöbb tudományos könyvtár számára a nyomtatott állomány jelentős részének külső raktárakban való tárolása gazdasági szükségszerűséggé vált. A használók ezt általában a következő okokból ellenzik: nem lehet böngészni az állományban, a kérési eljárás bonyolult, sokat kell várni a dokumentumokra, nincs információ a külső raktári anyag tartalmáról. A mai tudományos könyvtárak használói már magas követelményeket támasztanak a hozzáférés kényelme és gyorsasága tekintetében, ezért nem valószínű, hogy az elektronikus változattal nem rendelkező, külső raktárakban tárolt, az on-line katalógusban nem megfelelően leírt nyomtatott dokumentumokat olyan mértékben fogják használni, amilyent ezek megérdemelnének. Ezért a külső raktárakat használó könyvtáraknak gondoskodniuk kell a távoli dokumentumok kényelmesebb hozzáférhetőségéről. A jelen cikk ennek három módszerét tárgyalja: 1) használóbarát hozzáférési szabályzat; 2) több információ (pl. tartalomjegyzék) az on-line katalógusban; 3) új technológiák használ-

lata a dokumentumok visszakeresésére és szolgáltatására.

(Autoref. alapján)

Feldolgozó munka

04/127

BARBERO, Giliola: Per la catalogazione dei manoscritti moderni = Boll.AIB. 43.vol. 2003. 3.no. 271-299.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol nyelven

A modern kéziratok katalogizálása

Dokumentumleírás; Kézirat -modern

A modern filológia területén Olaszországban igen pontos kéziratleírások készültek, melyek elsősorban a szöveg tanulmányozását és kiadását szolgálják. A könyvtörténészek a nyomtatás korában keletkezett kéziratok fő típusainak meghatározására töreksenek, különös figyelemmel azok funkcióira és formai jegyeire. A katalogizálással foglalkozók pedig a középkori kódexek és/vagy a levéltári anyagok leírásának adaptálásából próbálnak elfogadható megoldásokat találni.

A francia tanulmányok elsősorban a modern szerzők kézíratainak fizikai vonatkozásait helyezik előtérbe. Amerikában pedig a könyvtári katalogizálók fő törekvése az, hogy egyetlen szabvány keretei között tartsák a nyomtatott és a kéziratos anyag leírását. Ennek megfelelően a *National Union Catalogue of Manuscript Collections* (www.loc.gov/coll/nucmc/) leírásai is az AACR2 és a MARC vonásait tükrözik. InterMARC kompatibilis szerkezete van a *Répertoire national des manuscrits littéraires français du 20ème siècle* rekordjainak, melyek a BN-Opaline on-line katalógusban jelennek meg, és IberMARC kompatibilisek a spanyol nemzeti könyvtár (akár középkori, akár modern) kézíratainak leírásai, melyek az OPAC-on ISBD formátum-

ban jelennek meg. A keresést pedig a DTD és az XML mellett leginkább az *Encoded Archival Description* (EAD) segítheti, melyet a MALVINE (*Manuscripts and letters via integrated networks in Europe*) projekt is közös szabványának választott. A leírás (katalogizálás) gyakorlati problémáinak megoldását nem segíti, hogy a modern kéziratok könyvtárak, kutatóintézetek, köz- és magánlevéltárak közt szétszórva találhatók.

(Mohor Jenő)

04/128

PETRUCCIANI, Alberto – BERNI, Laura [et al.]: Un'esperienza di catalogazione di risorse elettroniche: La Biblioteca italiana telematica = Boll.AIB. 43.vol. 2003. 3.no. 301-308.p.

Res. angol nyelven

Az elektronikus források katalogizálása: az Olasz Elektronikus Könyvtár létrehozása

Együttműködés -belföldi; Elektronikus dokumentum; Elektronikus könyvtár; Gépi dokumentumleírás; Konverzió -formátumé; Szoftver

Az olasz elektronikus könyvtár (*Biblioteca Italiana Telematica* – BIT) egyetemek közti kutatási projekt-ként indult 1997-ban, azzal a céllal, hogy elektronikus formában tegyen hozzáférhetővé az egész világon szövegeket az olasz kultúra minden területéről. Tizenöt egyetem húsz kutatócsoportja vesz részt a CiBit (*Centro interuniversitario BIT*) konzorcium munkájában, hogy létrehozza a középkortól a 20. századig terjedő szövegek elektronikus könyvtárát. Főként irodalmi szövegekről van szó, melyeket szigorú filológiai kritériumok alapján válogatnak, digitalizálnak, koherens könyvtári architektúrába rendeznek, országosan és nemzetközileg elfogadott szabványok szerint. A könyvtári jellemzők és a katalogizálási struktúra kidolgozása az egyik kutatócsoport feladata volt (ugyanők kapták az olasz könyvtári és bibliográfiai szakirodalom 18-20. szá-

zadi „klasszikus” munkái válogatásának és digitalizálásának feladatát is). Először egy saját fejlesztésű szoftvert használtak (melyhez külön programot kellett készíteniük a kódok automatikus SGML/TEI formátumra konvertálásához), majd új utat választva, az XML/TEI formátumok adaptálásával és az UNIMARC szabványos bibliográfiai formátum alkalmazásával olyan többcélú katalógus létrehozásán dolgoznak, amely számos megadott szempont alapján teszi lehetővé a megfelelő szöveg(ek) azonosítását és kiválasztását.

(Mohor Jenő)

04/129

TURBANTI, Simona: Un'architettura UNIMARC per il catalogo delle risorse elettroniche della Biblioteca italiana telematica = Boll.AIB. 43.vol. 2003. 3.no. 309-329.p.

Res. angol nyelven

Egy UNIMARC architektúra az Olasz Elektronikus Könyvtár számára

Elektronikus dokumentum; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás

Az olasz elektronikus könyvtár (BIT) katalógusát UNIMARC formátumban, az Aleph 500 szoftvercsomag felhasználásával állítják elő. A BIT katalógus, amely tartalmazza az elektronikus könyvtárban található valamennyi szövegre (és nyomtatott kiadására vagy más anyagokra) vonatkozó összes szabványos bibliográfiai adatot, a pisai egyetem könyvtári honlapjáról érhető el (<http://sba.adm.unipi.it:4505/ALEPH/RANDOM5479768/start/bitor?>). A 2001-ben megkezdett munkálatok során először egyrekordos megközelítéssel kísérleteztek, azaz egyetlen rekordja volt az elektronikus forrásnak, mely a vonatkozó kiadás (azaz a szöveg eredeti forrása) adatait is tartalmazta, az UNIMARC kapcsolódó mezők használatával. Ez a megoldás azonban nem tette lehetővé az összes szükséges információ tárolá-

sát. Ezért egy többszintű katalógus-struktúra mellett döntöttek, amelyben szükség szerint két vagy több bibliográfiai rekord szerepel (kapcsolódva a ma még meg nem valósított authority rekordokhoz), a BIT-katalógus négy entitásának, azaz a *mű*, a *szöveg*, a *referencia-kiadás* és az *elektronikus kiadás* leírására. A szokásos UNIMARC mezőkön kívül az elektronikus kiadások sémája tartalmaz néhány kevésbé használatos elemet is a BIT forrásokról, amelyek kiegészítő hozzáférési pontként, illetve a keresősűrűrképnél játszanak szerepet.

(Mohor Jenő)

04/130

SCHOLZ, Daniela: Retrokonversion in der Zentralbibliothek der Universitätsbibliothek Dortmund. Abschlussbericht November 1995 bis April 2003 = Bibliotheksdienst. 37.Jg. 2003. 10.no. 1246-1249.p.

Retrospektív konverzió a Dortmundi Egyetemi Könyvtár központi könyvtárában. Beszámoló az 1995 novembere és 2003 áprilisa között zajló munkáról

Egyetemi könyvtár; Retrospektív konverzió

A Dortmundi Egyetemi Könyvtár beszámolója áttekinti a központi könyvtárban 1995 novembere és 2003 áprilisa között elvégzett katalógus-konverziót. A projekt a régi könyvállomány ésszerű és hatékony feldolgozását és a központi adatbázisba (HBZ) küldését tűzte ki célul. A munka a raktári katalógus alapján folyt. A numerus currensen alapuló raktári rendszer leginkább használt jelzetszoportjai élveztek elsőbbséget a konverzió során, míg a kézikönyvek, a tankönyvgyűjtemény és az a mikrofilm-állomány kimaradt, amelyet a könyvkatalogizálók folyamatosan dolgoztak fel, továbbá a 17 tanszéki könyvtár (Bereichbibliothek) régi anyaga, amely már 1993 óta gépre került (a napi munka mellett kereken 190 ezer egység).

A feldolgozáshoz elengedhetetlen segédlet elkészítése után a tesztelés alatt (1996 májusa és szeptembe-

re között) öt diák kisegítőt sikerült találniuk, majd a sikeres „próbaüzemet” követően feltöltötték a létszámot: ettől fogva átlagosan tíz diák és 2-3 könyvtáros végezte a munkát. A munkálatokkal egy időben kezdődött meg az *Észak-Rajna-Vesztfália központi katalógus 1800-1975* program, melynek során a DMP nevű cég on-line hozzáférhetővé tette a tartomány könyvtárainak anyagát. Ekkor a tartományi minisztérium (MWF) többletforrásokat biztosított diákmunkaerők alkalmazására. Mivel a dortmundi központi könyvtár anyaga nagyjából hasonló a többihez, magas – majdnem 90%-os – volt az egybeesés, de a tételek azonosítása nem volt egyszerű.

A feldolgozást megelőzte az állományrevízió, valamint a duplum- és fölös példányok kivonása. Összesen 367910 kötet feldolgozására került sor, 73188-at selejteztek ki. Nem rögzítették a különböző munkafolyamatokra fordított időt, igaz, ez menet közben gyakran változott (betanítás, feldolgozás, ellenőrzés stb.).

A hét és fél év során mindvégig a szoros határidő és a szűkös költségkeret kettős szorításában folyt a munka. Menet közbeni változtatásokra is sor került. A könyvtárosok nagy mozgásteret kaptak, de folyamatosan egyeztettek a könyvtárvezetéssel, és igazodtak a többi részleg munkájához. A végeredmény impozáns: jelentősen javult a katalógushelyzet (az 1983 előtti anyag cédula-katalógusát felszámolták), a teljes állomány számítógépre került, a központi könyvtár OPAC-ján pedig már látható, hogy a keresett mű kikölcsonözhető-e vagy sem.

(Murányi Lajos)

04/131

OBERHAUSER, Otto – LABNER, Josef: OPAC-Erweiterung durch automatische Indexierung : Empirische Untersuchung mit Daten aus dem Österreichischen Verbundkatalog = ABI-Tech. 23.Jg. 2003. 4.no. 305-314.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Az OPAC bővítése automatikus indexeléssel – empirikus vizsgálat az osztrák központi katalógusból származó adatokkal

Gépi indexelés; Kísérlet; Központi katalógus -on-line

Az 1990-es években a német MILOS projektek a könyvtári on-line katalógusokhoz kifejlesztett automatikus nyelvi indexelési technikákat vizsgálták. Ezt a kutatási irányzatot folytatva vizsgálatot végeztek az osztrák könyvtári hálózat OPAC-jaihoz használt automatikus indexelés használatának felmérésére és értékelésére. Mivel a legtöbb használó az alapindexet használja az OPAC-kereséshez, a tanulmány azt vizsgálta, hogy milyen hatást eredményezett ennek az indexnek a kibővítése automatikusan generált kifejezésekkel. E célból egy Aleph 500 rendszerű OPAC-ot használtak, amelybe reprezentatív mintát töltöttek be az osztrák központi katalógusból. E mintában 100 keresést végeztek az alapindexben, az automatikusan generált indexkifejezések hozzáadása előtt és után. A kísérlet eredményeként minimálisan kisebb pontosság mellett nőtt a releváns találatok száma, csökkent a 0 találatok száma, és világosabbá vált a létező indexkifejezések szerepe.

(Autoref.)

Lásd még 109, 132, 147

Katalógusok

04/132

BURCHARD, Maria: Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT i jego języki informacyjno-wyszukiwawcze = Poradnik Bibl. 2003. 10.no. 3-7.p.

A nemzeti egyetemes központi katalógus – NUKAT – és információkereső nyelvei

Információkereső nyelv; Központi katalógus -online

A lengyel egyetemes nemzeti központi katalógus, a NUKAT – az 1998-ban indult tervezést követően – 2002-ben kezdett üzemelni a varsói egyetemi könyvtárban. Két korábbi kezdemény (egységesített rendszők kartotékja: 827 ezer egység + folyóiratcímek kartotékja: 23,5 ezer rekord) felhasználásával jött létre.

Közös katalogizálás révén 33 könyvtár vesz részt továbbépítésében – immár jól bejáratott üzemmódban. Átlagos havi gyarapodása: 9 600 könyvrekord, 280 folyóiratrekord és 11 750 egységesített rendsző. Az új rekordok két napon belül bekerülnek a katalógusba, ahol a közös katalogizálás eddig 86 ezer rekordot produkált.

Mint minden központi katalógusnak, a NUKAT-nak is az a célja, hogy a használó gyors, könnyen hozzáférhető információt szerezzen a lengyel tudományos könyvtárakban tárolt gyűjteményekről, s ezáltal e gyűjtemények könnyebb elérhetősége is lehetővé váljék számára.

A közös katalogizálásban részt vevő könyvtárak azon felül, hogy lehetővé válik számukra a kész rekordok korlátozás nélküli felhasználása a saját katalógusaikban, egyszersmind „dúsíthatják” is informativitásukat más könyvtárak által képzett tárgyszók alkalmazása révén.

A NUKAT-ot a Virtua könyvtári rendszer szolgálja ki olyaténképpen, hogy kooperálni tud más rendszerekkel (Horizon, ALEPH, PROLIB). A Virtua VTLS (Blacksburg, USA) cég gyártmánya.

A NUKAT további előnye, hogy több információkereső nyelv kiszolgálására alkalmas (MesH, KABA, LCSH, RAMEAU).

A NUKAT létrejötte és üzembe állítása a lengyel könyvtárasság győzelme akkor is, ha állandó hozzáférése jelenleg még csak angol interfésszel lehetséges. „Lengyelesítése” mindenesetre folyamatban van.

(Futala Tibor)

Lásd még 126, 131

Információkeresés

04/133

LUTHER, Judy: Trumping Google? Metasearching's promise = Libr.J. 128.vol. 2003. 16.no. 36-39.p.

Jobb, mint a Google? A metakeresés ígérete

Gépi információkeresés; Hatékonyság; Számítógép-hálózat; Szoftver

Mindannyian tisztában vagyunk vele – és a felmérések is ezt mutatják –, hogy az olvasók kedvelik és használják a Google-t; kérdéseikre vele keresik a választ, és itt többnyire meg is állnak. Ezt – akár tetszik, akár nem – tudomásul kell venni. Az igazi kérdés inkább az, hogy a könyvtárosok élnek-e a könyvtári dokumentumokhoz való hozzáférést megkönnyítő új technikai lehetőséggel, vagyis az ún. metakeresők (metasearch) alkalmazásával.

Amennyiben használóink veszik maguknak a fáradságot, és ellátogatnak a könyvtár honlapjára, többnyire olyan fogalmakkal szembesülnek, amelyeket nem értenek, és olyan adatbázisok hosszú listájával, amelyet végig kell olvasni és eldönteni, melyikre is van szükségük. A metakeresők viszont olyan egyszerű felületen biztosítják a keresést komplex (mind teljes szövegű, mind bibliográfiai) adatbázisokban, amihez semmiféle előképzettség sem szük-

séges. (Természetesen egész másképp működnek, mint a Google.) Legfőbb erényük abban áll, hogy számos helyen kereshetünk egyszerre a keresés megismétlése nélkül. (Az ötlet nem új, a hetvenes években – és azután is – a SilverPlatter már alkalmazta.)

A különböző szoftvergyártók véleménye eltér a találatok bemutatását illetően: a *WebFeat* és az *Ex Libris* szerint adatbázisonként kell megjeleníteni, míg a *MuseGlobal* szerint nem. (Az Egyesült Államokban a legtöbb könyvtárban a *WebFeat*et és a *MuseGlobal*t használják.)

A különböző vélemények és tapasztalatok ismertetése után a tanulmányt a könyvtárosok előtt álló feladatok kijelölése zárja; ezek a metakeresés potenciális szerepének megértése, a könyvtári állomány prezentálásának újragondolása és az új technológia iránti reális várakozások kialakítása.

A cikk „keretes” anyaga a metakeresőket gyártó cégeket sorolja fel (címeikkel együtt), közreadja az amerikai információs szabványügyi szervezet (National Information Standards Organization) erre vonatkozó kezdeményezését, és néhány a témával foglalkozó csatolást is közöl.

(Murányi Lajos)

04/134

SHIM, Wonsik: Using handheld computers in information seeking research = J.Educ.Libr.Inf.Sci. 44.vol. 2003. 3-4.no. 258-265.p. Bibliogr. 8 tétel.

Kézi számítógépek használata az információkeresési szokások vizsgálata során

Egyetemi hallgató; Felmérés; Gépi információkeresés; Használói szokások; Kézi számítógép

A személyi digitális asszisztens (Personal digital assistant, PDA) elnevezést kapott kézi számítógépekből az Amerikai Egyesült Államokban mintegy 6 millió darabot adtak el. Ezek két fő platformon működnek a Palm OS, valamint a Windows-alapú Pocket PC operációs rendszerrel.

2001-ben a Floridai Állami Egyetem nyolc informatikus-könyvtáros hallgatója kapott kipróbálásra és adatgyűjtésre egy-egy alapfelszereltségű PDA-t.

Az adatok gyűjtésére a Pendragon Forms nevű programot használták, amely könnyen használható és lehetővé teszi, hogy adatokat szabványos formában, adatbázisként, szöveggént vagy táblázatkezelővel gyűjtsünk. A hallgatók egy előre elkészített úrlapon regisztrálták információkeresési tevékenységüket, és hetente egyszer feltöltötték egy központi számítógépre.

Háromféle adatgyűjtési stratégiát alkalmaztak. A kísérleti személyek egyrészt 4 hétig feljegyezték információs igényeiket és információkeresési viselkedésüket. Másrészt egy hétig kijelölt feladatokat kellett megoldaniuk. Három hétig velük egykorú hallgatókat kérdeztek meg a kísérleti személyek, és rögzítették viselkedésüket.

Összesen 287 egyedi információkeresési eseményt rögzítettek. A kísérleti személyek jellemzően 3-5 szót használtak a keresésre, ami vélhetően a bevitel viszonylagos nehézségének tudható be. Legtöbbször csak egy információforrást használtak annak ellenére, hogy több forrás használatát fontolgatták. A négyhetes periódusban egyénenként heti 3-10, összesen 29-58 eseményt rögzítettek, a rutinszerű információkereséseket csak egyszer regisztrálták.

A legtöbbször egyetemi feladatok megoldásának céljából kerestek információt. Ebbe beletartoztak a kijelölt feladatok is. Ezek nélkül is az összes esemény egyharmadát jelentette a tanulmányokkal kapcsolatos információkeresés. A második leggyakoribb cél a személyes, hétköznapi jellegű szükséglet volt.

A kísérleti személyek egy-egy kérdés kapcsán 1-3 információforrás használatát tudták megjelölni és ezeket a forrásokat értékelni. Az esetek kétharmadában egy információforrást használtak. Ahogy az várható volt, az internetes keresőket és portálokat széles körben használták: ezek általában kiinduló for-

rásként szolgáltak, és használatuk az informálódási folyamat előrehaladásával jelentősen csökkent.

A többi forrás elemzése is azt mutatja, hogy az információkeresések többsége az interneten zajlott. A fizikai könyvtár valószínűleg a feladatok sokfélesége folytán alig kapott szerepet.

Összességében a hallgatók jó tapasztalatokat szereztek. Az esetek több mint 60%-ában megtalálták, amit kerestek. Ha a részleges sikert is beleszámítjuk, ez az arány 86%-ra emelkedik. A megtalált információforrásokat a válaszadók döntő többsége ugyanarra a célra ismét használta volna.

Az információkeresést általában időigényesnek látták. Elégedetlenségüket az első információforrással történt 283 interakcióval kapcsolatban csupán 27 esetben fejezték ki.

Kézi számítógépek segítségével az információkereséssel kapcsolatos nagy mennyiségű, strukturált adat gyűjthető össze elektronikus formában, minimális erőfeszítéssel. Hordozhatóságuknál fogva „élő” adatok gyűjthetők össze segítségükkel hosszú időn át. Hátrányt jelent a számítógépek és a szoftver ára, az interfészek kialakításának komplex volta és az, hogy a kísérleti személyeket oktatni kell. Ez a módszer alapvetően a meglevő adatgyűjtési módok kiegészítéséül szolgálhat.

(Koltay Tibor)

Lásd még 131, 155

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

04/135

BEARD, Jill – BOTTOMLEY, Neil [et al.]: ASK: a virtual enquiry desk – a case study = *El.Libr.* 21.vol. 2003. 6.no. 601-608.p.

ASK: virtuális referenz pult egy brit egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Fejlesztési terv; Felmérés [forma]; On-line üzemmód; Referenz

A cikk egy brit egyetem (Bournemouth University) éjjel-nappal működő virtuális referenz-pultjának megtervezésére, bevezetésére, reklámozására és értékelésére irányuló öt éves projekt fejleményeit tekintti át. Dokumentálja és tárgyalja a szolgáltatás jellemzőit, a használói célcsoportot és a fejlesztés folyamatát. Egy harminc felhasználó részvételével végzett értékelő felmérés eredményei azt mutatják, hogy a használók többsége nem távoktatásban részt vevő vagy részidős hallgató, hanem nappali tagozatos alsóéves, akik az egyetem 15 mérföldes körzetében teszik fel kérdéseiket a fő nyitvatartási időben. Tény, hogy a könyvtár még mindig „hibrid” üzemmódban, s nem tisztán elektronikus környezetben működik; a szerzők áttekintik ennek a partnerintézményekkel kapcsolatos vonatkozásait. Befejzésül néhány jövőbeli fejlesztést javasolnak.

(Autoref. alapján)

04/136

KLOSS, Louise – ZHANG, Yin: An evaluative case study of a real-time online reference service = *El.Libr.* 21.vol. 2003. 6.no. 565-575.p. Bibliogr.

Egy on-line referenz szolgálat értékelő esettanulmánya

Esettanulmány; Hatékonyság; On-line üzemmód; Referenz

A Northeastern Ohio Library Association (NOLA) Regional Library System, röviden a NOLA regionális könyvtári hálózat on-line referenz szolgáltatását (AskUsQuestions.com) az indulás első néhány hónapjában vizsgálták. Háromféle adatot gyűjtöttek: a rendszer használatára vonatkozóakat (a használati szokásokról és a könyvtárosok leterheltségéről)

ról), megkérdezték a használók véleményét és a szolgáltató könyvtárosok benyomásait is.

A rendszer használatát vizsgálva azt látták, hogy a vizsgált időszakban nőtt a részt vevő könyvtárak, a használók és a kérdések száma. A szolgáltatást heti öt napon lehetett használni, naponta 7,6 volt a használók átlagos száma. A beérkezett kisszámú választ véletlenszerű mintának tekintve elmondható, hogy a használók pozitívan fogadták a szolgáltatást, szeretnék újra igénybe venni. Legtöbbjük úgy érezte, hogy megkapta a megfelelő választ, és a könyvtáros segítőkész volt.

A szolgáltatásban részt vevő könyvtárosok előzetes képzésben részesültek a NetAgent szoftver használatáról (három órás képzésben plusz gyakorlat), kézikönyvvel látták el őket. Mint elmondták, a kérdések legtöbbször házi feladatokkal volt kapcsolatos, szerepeltek még gyors tájékoztatási típusú, szórakozással, személyes érdeklődéssel kapcsolatosak, valamint jelentős számban ún. közérdekű problémákra vonatkozóak. A használók időként irreális elvárásokkal fordultak a szolgáltatáshoz (ezt még súlyosbíthatja a hálózat lassúsága), a könyvtárosok viszont egyes benyomásokat szereztek a használók kommunikációs képességeiről. A könyvtárosok magabiztosan használták az internetet, gondot csak az jelentett számukra, ha párhuzamosan több kérdést kellett egyszerre jó minőségben megválaszolniuk. Valószínűleg erre csak akkor van lehetőség, ha egy használó van egyszerre a „vonalon”. A legtöbb könyvtáros szívesen használná a „voice over IP” technológiát, ahol hallaná a használó hangját. Úgy érezték, hogy a hagyományos nyomtatott referenz forrásokra a virtuális referenz során is támaszkodniuk kell.

Szükség lenne egy követő vizsgálatra a tapasztalatok bővítése és a következő kérdések megválaszolására céljából: visszatérő olvasók vannak-e, hány e-lel érkezik a virtuális referenz mellett, hány kérdésre nem születik válasz, hány kérdésre születik utólagos válasz e-levélben, hány válasz forrása a web és hányé nyomtatott anyag. Az ezekre adott vá-

laszok a források elosztásánál folyó vitákban is jó szolgálatot tehetnének.

(Hegyközi Ilona)

04/137

CALZONETTI, Jo Ann – DECHAMBEAU, Aimee: Virtual reference : A telecommuting opportunity? = Inf. Outlook. 7.vol. 2003. 10.no. 34-39.p. Bibliogr.

A virtuális tájékoztatás mint távmunka-lehetőség?

Referenz; Szakkönyvtár; Távmunka

A University of Akron természettudományi és műszaki könyvtárában egy virtuális referenzben használható szoftver segítségével megszervezték, hogy a tájékoztató könyvtáros távmunkában dolgozhasson. Ezt a heti 93,5 órát nyitva tartó könyvtárat 4,5, oktatói státuszba sorolt könyvtáros működteti. Azt tapasztalták, hogy sok referenz kérdés érkezik e-mailben vagy telefonon, és a pultnál feltett kérdések legtöbbször a számítógépekre vonatkozik, vagy eligazítást kér.

2001 decemberében három hétig kísérleteztek a virtuális referenzre (VR) alkalmas csevegő szoftverrel. A hallgatók a könyvtár honlapján tehették fel kérdéseiket. Ezután fontolgatni kezdték, hogy a kevésbé forgalmas esti órákban áttérnek erre a megoldásra. Egy szerénynek minősített kísérletbe fogtak, amely nem igényelt ráfordításokat, és amelyről nem reméltek megtakarítást sem.

Hat célt tűztek ki: 1. a könyvtáros szakemberek több ideig legyenek elérhetők, 2. nőjön a referenz tranzakciók száma, 3. a referenzpultnál ne legyen üresjárat, viszont a referenz könyvtáros szükség esetén álljon rendelkezésre, 4. a referenz könyvtáros üres idejében végezhesen más munkákat, 5. a gyakran ismételt kérdéseket adatbázisban gyűjtik, 6. megvizsgálják, hogy csak elektronikus források alapján hogyan tudnak megfelelően tájékoztatni.

A megoldás működőképesnek bizonyult. A személyzet, a használók rendelkeznek a szükséges is-

meretekkel és eszközökkel (pl. nemrég minden oktató egy-egy laptopot és csatlakozó eszközöket kapott; biztonságos routereket helyeztek üzembe) ahhoz, hogy otthon is ugyanúgy tudjanak dolgozni, mint az egyetemen; az OhioLINK konzorcium pedig, amelynek a University of Akron a tagja, az adatbázisok nagy választékát kínálja.

Először egy könyvtáros az esti műszakban hat hétfőig kísérletképpen a könyvtárbeli irodájában fogadta a kérdéseket, a pultnál pedig nem ült senki. A kollégái az érdeklődő használóknak azt javasolták, hogy a könyvtár honlapján lévő VR-csatolásról vagy telefonon tegyék fel kérdéseiket. Később a referenz könyvtáros a nyári időszakban a délután 5 órai zárás után két óráig otthonról tájékoztatott. A szolgáltatás pozitív fogadtatásra talált. A 2002-2003-as oktatási évben egy újabb könyvtáros csatlakozott a projekthez.

A kérdések négy kategóriába voltak besorolhatók: on-line forrásokra, a kölcsönzési és használói nyilvántartásra, általános és kutatási problémákra, más szolgáltatásokra vonatkoztak.

A szolgáltatás bevált. A referenz szolgáltatást közvetítő kisegítő képzéséről folyamatosan gondoskodnak, és mérik a szolgáltatás hatékonyságát.

A kitűzött célok teljesítésére nézve megállapították, hogy a tájékoztató könyvtárosok hosszabban elérhetők, különösen a nyári időszakban; a referenz tranzakciók számának növekedését kiinduló adatok hiányában nem tudták vizsgálni; a referenz-pultnál megszüntették az üresjáratot, a referenz könyvtáros folyamatosan rendelkezésre áll ugyan, de a rugalmasabb otthoni környezetben; a referenz könyvtárosok úgy vélik, hogy jobban ki van használva az idejük, mert az ügyeletet ellátó hallgatók megválaszolják a szakértelmet nem igénylő kérdéseket; épül a kérdések és válaszok adatbázisa; a csak elektronikus források alapján megfelelő tájékoztatást lehet nyújtani. A módszert tovább alkalmazzák a kis forgalmú időszakban, a tájékoztató

könyvtárosok munkakörébe fokozatosan beépül, hogy távmunkára is vállalkozniuk kell.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 147

Kölcsönzés

04/138

FLORES, Alan A.: Book Express: a mini-library for rail commuters = New Libr.World. 103.vol. 2002. 7/8. no. 272-276.p.

Ausztrál könyv-expressz: ingázók kiskönyvtára a vasútállomáson

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Kölcsönzés; Városi könyvtár

A tanulmány részletesen beszámol a Sydney-től 40 kilométerre fekvő Gosford városi könyvtárának új szolgáltatásáról. A több mint ötven éve fennálló közkönyvtárban jelentősen visszaesett a kölcsönzések száma az utóbbi időben: az éves (addig közel milliós nagyságrendű) forgalom egy-egy év alatt ötven-ötvenezer kötettel csökkent. Az okok mögött a viszonylag rövid nyitva tartást, a diákok fokozott internethasználatát és a rossz parkolási helyzetet vélték felfedezni (az utóbbi gond csak az új könyvtár felépülésével oldódik meg), de alacsony az egy lakosra eső kötetek száma is. Tenniük kellett valamit az új könyvtár felépüléséig, illetve a két új fiókkönyvtár megnyitásáig (2004), mégpedig egy új szolgáltatás bevezetésével.

A vezetés a „hiányzók” pótlására azt az olvasói réteget próbálta megcélolni, amely a könyvtári kölcsönzésből szabadidő hiányában eddig kimaradt: a Sydney-be nap mint nap vonattal bejárókat. Kiderült, hogy közel tizenötezer emberről van szó. (Gosford 160 ezer lakosával New South Wales tíz legnagyobb városa között van.)

Az ötletet alapos tervezés követte, majd pályázatot nyújtottak be az állam (New South Wales) könyvtárakat irányító szervéhez. A szakmai részletek ki-munkálása mellett szükség volt megfelelő részdíós munkaerőre, könyvekre, technikai segédeszközökre, megfelelő járműre és könyvtároló eszközökre, valamint a vasút és az ingázók egyesületének támogatására is. Természetesen a szolgáltatás bevezetését a sajtóban, a rádióban és szórólapokon is meghirdették. (A hírre az egyik kereskedelmi televízió is „ráharapott”).

A kölcsönzést 2001 áprilisában kezdték meg a hét két-két munkanapján, két város (Gosford és Woy Woy) vasútállomásán – a reggeli órákban, 5-től 8-ig bonyolították le -, és öt hétig tesztelték. Ezalatt a 180 új olvasó közel 700 kötetet kölcsönzött ki. (Jelenleg átlagosan 32 látogatója van a mozgókönyvtárnak naponta.)

Az előkészítő munkálatok és a tapasztalatok részletes ismertetése után a szerző arról a visszhangról is beszámol, amelyben az országos televízióadások és a szaksajtóban megjelent híradás nyomán részesültek. (Ausztrália több államában is terveznek hasonló mozgókönyvtárat.) A költségek miatt a gosfordiak egyelőre nem kívánják ezt a szolgáltatást további városokra kiterjeszteni, de más területen megpróbálkoznak új szolgáltatások bevezetésével.

(Murányi Lajos)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

04/139

STREET, Penelope: Centre stage or just a supporting role? International interlending in the twenty-first century – a UK perspective = Interlend.Doc.Supply. 31.vol. 2003. 4.no. 246-252.p.

Központi vagy csak mellékszerep? A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés a 21. században – Nagy-Britannia perspektívája

Könyv; Könyvtárközi kölcsönzés

A könyvtárközi kölcsönzés a 20. század fejleménye, a dokumentumszolgáltatás az utóbbi időké, az elektronikus dokumentumszolgáltatás pedig nagy üzletnek bizonyult. Napjainkban a használók jól tudják, mi áll rendelkezésükre, hogy mit akarnak, és mikor (lehetőleg azonnal), a honnan és hogyan kérdése kevésbé fontos számukra, és általánosságban véve megnöttek az igényeik. Az e-folyóiratok teljes szövegű elérése következtében fokozottabban ellenőrzésük alá vonják a dokumentumszolgáltatás folyamatát.

A hangsúly a fizikai dokumentumok mozgatásáról átkerült a másolatok szolgáltatására, de még korai lenne a könyvtárközi kölcsönzés „kihalásáról” beszélni. A kiadás volumene tovább nő, a tömeges digitalizálás költséges, ezért a kölcsönzési tevékenység még folytatódik. A másolás és a szkennelés nem tud minden igényt kielégíteni, mindig lesznek olyanok, akiknek az eredeti dokumentumra van szükségük, illetve akik számára a fizikai kölcsönzés az egyetlen megoldás.

A hagyományos könyvtárközi kölcsönzés nemzetközivé vált, és a könyvtárak egyre inkább közvetlenül kommunikálnak, többek között az ISO/ILL protokoll segítségével. Mindezek dacára az utóbbi években csökkenés figyelhető meg a BLDSC-hez érkező kérések számában, különösen a másolatszolgáltatást illetően. Az Egyesült Királyságban a BLDSC továbbra is a könyvtárközi kölcsönzés első számú szereplője. A lelőhely-megállapítás és a kérés idő- és tapasztalatigényes feladatát a brit könyvtárak még mindig évente kb. 4500 esetben rábízák a BLDSC-re mint aggregátorra. Eredményessége 93%-os volt a 2002-es pénzügyi évben. Külföldről 50 ezer kérés érkezett hozzá. Problémát a teljesítési idő jelent, ezt igyekeznek felgyorsítani.

A brit könyvtárak más megoldásokkal is próbálkoznak. Az egyik az IFLA 1995-ben létrehozott voucheres fizetési rendszere, amelyet kisebb forgalom esetén célszerű alkalmazni, és sok adminisztrációval jár. Egy másik lehetőség a letéti számla nyitása, ez csak akkor válik be, amikor egy-egy könyvtár főként egy szolgáltatóra támaszkodik, az egyes könyvtárak közötti tranzakciókra nem alkalmas – viszont ez válik egyre gyakoribbá. További megoldások: a számlaadás (problémák: időigényes, kis összegek esetén nem éri meg, magasak a bankköltségek, hullámzóak az árfolyamok, késedelmes fizetések, hitelkártyák) vagy az ingyenesség (ez gátolja, hogy a könyvtárakat is bevételre kötelezzik), esetleg a kölcsönösségen alapuló megállapodások.

Az IFLA-n belül az UAP és az OIL (Office for International Lending) bezárásakor 2003 márciusában a voucherek ügyei átkerültek a központi apparátusba. A megvásárolt voucherek, a részt vevő könyvtárak és országok száma évről évre nő. Ez is azt mutatja, hogy a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés még mindig él.

Jelentős a könyvtárközi kölcsönzési tevékenysége az OCLC-nek is (8 millió kérést közvetítenek, a FirstSearch szolgáltatással összekapcsolva). Ennek keretében a könyvtárak maguk vannak egymással kapcsolatban, és a feltételeket közvetlenül tárgyalják meg. Négy munkanap alatt kell válaszolni. A számlázás a tranzakcióhoz kapcsolódik, és a kölcsönzéssel kapcsolatos kiadásokat és az OCLC rendszerköltségeit tartalmazza. A Research Libraries Group (RLG) SHARES programja liberális kölcsönzési politikát, jó teljesítményt követel meg meghatározott feltételek betartásával. A tranzakciók az RLIN hálózat könyvtárközi kölcsönzési alrendszerében zajlanak, és a nettó kölcsönvevők évente kompenzálják a nettó kölcsönzőket tranzakciónként 7 dollárt fizetve nekik (ha más kontinensről érkezik a dokumentum, 21 dollárt). Az aggregátorok kiváló szoftverekkel rendelkeznek a térítések központi

kezeléséhez, de csak az illető rendszerben folyó tranzakciókat lehet velük adminisztrálni.

Az Egyesült Királyságban az RLG szolgáltatásai jó néhány felsőoktatási könyvtárat elcsábítottak a BLDSC-től, mert gyorsabbak és olcsóbbak. A Consortium of University and Research Libraries (CURL) kísérleti projektjében a részt vevő 28 könyvtár közül 24 vett kölcsön külföldről és 14 könyvtár kölcsönzött külföldre. Ezt jelentős áttörésnek értékelik a brit könyvtárak gyakorlatában.

A dokumentumok fizikai kölcsönzése tehát folytatódik, miközben a könyvtárak érzékelik, hogy mennyivel gyorsabb és olcsóbb a dokumentumok elektronikus továbbítása. Vizsgálják, hogy a technológia hogyan segíthet, például a BOOKS2U és e-könyvekkel kapcsolatos projektek keretében. A Forum for Interlending 2002-es konferenciáját megelőzően egy viszonylag kis mintán kérdőíves felmérést végeztek, amely megállapította, hogy a válaszolók 58%-a szívesen kölcsönöz külföldre közvetlenül, 32% a BLDSC-t veszi igénybe. 69% szívesen kölcsönöz könyvtárral rendelkező intézménynek, 64% bármely országba. 29% használja az IFLA vouchert, 36% közvetlenül számláz, 14% vegyes módszert használ. 14% nem számít fel térítést, csak 7% használ más szolgáltatót (OCLC, SHARES).

Amíg minden nyomtatott és vizuális dokumentum nem érhető el elektronikus formában, a kéréseket továbbra is sok esetben csak a dokumentumok küldésével lehet kielégíteni. Közben a vita tovább folytatódik a térítésekről, szállítási módszerekről, a leltőhely-megállapítás módszereiről.

(Hegyközi Ilona)

04/140

MROWKA, Tatjana: Nur ein Mausklick entfernt. Neue Entwicklungen im Bereich der Online-Fernleihe = Bibliotheksdienst. 37.Jg. 2003. 12.no. 1601-1609.p.

Új fejlemények az on-line könyvtárközi kölcsönzésben

Dokumentumszolgáltatás; Gépi könyvtárközi kölcsönzés; Szoftver

Az utóbbi időben sok minden történt Németországban az elektronikus könyvtárközi kölcsönzésben: 2001-ben a PICA-rendszer könyvtárközi modulján kívül – ezt a Közös Könyvtári Hálózat (GBV) és a Hesseni Könyvtári Információs Rendszer (HeBIS) használja – két másik is működni kezdett. A Bajor Könyvtári Hálózatban (BVB) a Sisis-cég által kifejlesztett interfészt, a Főiskolai Könyvtári Központban (HBZ) pedig a monográfiák kölcsönzésére egy központi (ZFL) rendszert vezettek be (ugyancsak a Sisis másik szoftverét); utóbbi – a bajorokéval ellentétben – központi adatbázisra támaszkodva minden munkafolyamat elvégzését lehetővé teszi.

2001-ben a BVB úgy határozott, hogy áttér a központi kölcsönzésre (ZFL); a 2.0 verziót már a HBZ-vel közösen rendelték meg. Ezt követően a dél-nyugati (SWB) és a berlin-brandenburgi hálózat (KOBV) is ezt a szoftvert választotta. A közös rendszer számos előnnyel jár: egyszerűbbé válik a régiók közötti forgalom, és a módszerek is átvehetők. A 2.0 változathoz a HBZ régiójának valamennyi (a kölcsönzésben részt vevő) könyvtára is hozzájutott, és az alkalmazáshoz elengedhetetlen továbbképzésbe is bekapcsolódtak (végül több mint 150 intézmény). A rendszer 2003 júniusára vált működőképesé.

A következőkben a szerző az új funkciókról és lehetőségekről, a bajor rendszerhez való kapcsolódás platformjának beindításáról, a dokumentum-ellátásról és az új kölcsönzési szabályzatról (2004-ben lép életbe) számol be részletesen, majd ezek jótékony hatását ismerteti.

(Murányi Lajos)

04/141

BROWN, David: Is this the end of the „article economy”? A strategic review of document delivery = Interlend.Doc.Supply. 31.vol. 2003. 4.no. 253-263.p. Bibliogr.

Vége van-e a „cikkgazdaságnak”? A dokumentumszolgáltatás stratégiai áttekintése

Dokumentumszolgáltatás; Információtechnológia; Könyvtárközi kölcsönzés; Szerzői jog

Minden jel szerint a dokumentumszolgáltatás 1998-99-ben érte el tetőpontját az Egyesült Királyságban. A forgalom ezután visszaesett a hozzáférést jelentősen megkönnyítő konzorciumi licencek elterjedése és a digitális információk iránti használói igények megnövekedése következtében. Emellett megjelentek az idő- és költségigényes szolgáltatásokat felváltó felsőoktatási e-print szerverek, a nyílt hozzáféréssű folyóiratok és az intézményi archívumok, amelyek mindegyike ingyenes és korlátlan hozzáférést biztosít. Felvetődik a kérdés, hogy szükség lesz-e a továbbiakban a dokumentumszolgáltatásra?

A Research Libraries Support Group (RLSG) szakértői által 2003-ban végzett vizsgálat záró jelentése szerint a BLDSC értékes szolgáltatást nyújt, amelyet mindenáron fenn kell tartani, és erre a célra megfelelő forrásokat kell találni. Jelenleg zajlik az a folyamat, amelyben az információs szektor a nyomtatott dokumentumokról áttér a digitális környezetre. Az on-line információs szolgáltatásokra való áttérés kiváltó okai részben technikaiak (a számítógépek növekvő összkapacitása, a bővülő sáv szélesség, on-line kapcsolódási lehetőség, nyílt szabványok); részben a használói viselkedéssel függnek össze (önálló információkeresés, új kommunikációs formák térhódítása, a mélyweb használata); továbbá a tudományos kutatók öntudatra ébredésével (nem hajlandók azért fizetni, ami szerintük ingyen jár nekik, például a cikkek megtekintéséért); a tartalom-szolgáltatás változásaival (a piac koncentrálódása,

előfizetési licenc-csomagok); a nyílt hozzáférést biztosító kezdeményezésekkel (szakterületi e-print szerverek, szabad hozzáférésű folyóiratok, intézményi archívumok); a források felderítésének fejlődésével és a közvetlen, nyílt kapcsolódással magukhoz a dokumentumokhoz.

Az RLSG vizsgálatánál azt tapasztalták, hogy a BLDSC igénybevétele mellett működnek az on-line katalógusok kiváló lehetőségeit kihasználó kölcsönösségi alapú kölcsönzési együttműködések, és sokan élnek azzal, hogy a kiadók on-line szolgáltatásai olcsóbbak a dokumentumszolgáltatásnál, ahol a szerzői jogdíjat is felszámítják.

A kihívásokra a dokumentumszolgáltatók többféleképpen reagálnak. A British Library igyekszik megtartani a megrendeléseket, mert bevételre van kötelezve. Az igények 35%-a a vállalati, 10%-a a kutatóintézeti szférából érkezik hozzá. A dokumentumszolgáltatásban (főként a BL gyakorlatát figyelembe véve) a következő új vonások merültek fel: az elektronikus formában tárolt cikkek kinyomtatása és megküldése; erről a megoldásról a kiadókkal is tárgyalnak; a kérés teljesítése után megsemmisítendő digitális mestermásolatok készítése a cikkekről a Relais rendszerrel. A másolás biztonságos rendszerét is igyekeznek kialakítani a kiadókkal (Elsevier, Karger, Academic Press, Kluwer) együttműködve, amelyek webhelyei jelenleg olcsóbb megoldást kínálnak a BL-nél.

A régi és az új piacokra egyaránt figyelnek. A régi piacokon a következő problémákat kell kezelni: nem biztos, hogy a licenc-csomagok értékesítése sokáig működni fog, a könyvtárak több választási szabadságot szeretnének; az adatbázisok előfizetéséhez kezdetben biztosított finanszírozás fenntartása, a licencek megújítása veszélyben van. Elképzelhető, hogy újra előtérbe kerül a dokumentumszolgáltatás és a könyvtárközi kölcsönzés. Új piacok is lehetségesek, például a nem akadémiai kutatók piaca még nincs ellátva, és a kis és közepes vállalkozások

és cégek is gyakran fordulnak a BL innovációs központjához igényeikre szabott információért.

A BL sokféle szolgáltatással segíti az eligazodást: intézmények számára alakította ki előfizetési, elektronikus tartalomjegyzék (ETOC) szolgáltatását (Inside néven), illetve a brit oktatási intézmények számára szól egy hasonló szolgáltatása (ZETOC). Ez azt mutatja, hogy a „cikkgazdaság” feléleszthető, de mindenképpen érdemes az információtartalmat kiszélesíteni. A témafigyelés mintájára korszerű szolgáltatásként (Inside Alerts) az újonnan megjelent cikkek metaadataiban egy keresőprofillal keresést végeznek, és a találatokat elektronikus levélben megküldik az érdeklődő potenciális használóknak, akik kiválaszthatják, mit szeretnének megvásárolni.

A dokumentumszolgáltatásra és a könyvtárközi kölcsönzésre továbbra is van igény akkor, ha olyan – főként korábban kiadott és efemer – dokumentumokról van szó, amely a retrospektív digitalizálási törekvések ellenére sem érhetőek el on-line. Ha a BLDSC-hez hasonló szolgáltatók erre állnának rá, e szolgáltatásokért akár magasabb, a veszteségekért kompenzáló díjat is szedhetnének, természetesen az igényeknek megfelelő, teljes körű és színvonalas, a hagyományokhoz méltó szolgáltatás esetén. A BL a cikkeken kívül a szolgáltatásba be tudná vonni a szabadalmakat, a konferenciai anyagokat, a szürke irodalmat, a disszertációkat, a hírlapokat és az AV anyagokat; ennek a lehetőségeit most vizsgálják.

Az világos, hogy a régi típusú dokumentumszolgáltatás veszteni fog a dominanciájából, de további szükségessége egyelőre nem lehet kétséges.

(Hegyközi Ilona)

Dokumentációs eljárások és termékeik

04/142

ANSORGE, Kathrin – VIERSEHILLING, Nicole:
http://dnb.ddb.de. Von dicken Wälzern zur Online-
Verzeichnung = Dial.Bibl. 15.vol. 2003. 3.no. 4-7.p.

Fejlemények a német nemzeti bibliográfia kiadásában

Adatbázis; Felmérés; Nemzeti bibliográfia; Számítógép-hálózat

A német nemzeti bibliográfia vaskos, öt éves kumulációit sokan ismerik világszerte. 1991-ben az addig külön-külön megjelenő német kurrens bibliográfiák is egyesültek *Deutsche Nationalbibliographie und Bibliographie der im Ausland erschienenen deutschsprachigen Veröffentlichungen* címen. A német nemzeti könyvtár (DDB) munkatársai írásukban azokról a 2004-ben életbe lépő változásokról számolnak be, amelynek bevezetését gondos mérlegelés és alapos közvélemény-kutatás előzte meg.

A kiindulás az volt, hogy a DDB bibliográfiai adatbázisa révén – amely tartalmazza a könyvtár teljes anyagát, és on-line (díjtalanul) kereshető – elegendő tesz a nemzeti bibliográfiai számbavételnek és a törvény által előírt feladatoknak, de emellett arra az igényre is figyel, amely a gyarapodást az eddig megszokott formában szeretné nyomon követni. Lehetőségeiket figyelembe véve két lépcsőben kívánják szolgáltatásaikat fejleszteni:

1. Az egyes bibliográfiai sorozatok főrészeinek nyomtatott füzetekben való megjelentetése, valamint ezek HTML-es adatainak közreadása (keresés, kivágás és letöltés/nyomtatás biztosításával)
2. A még fejlesztésre váró DDB-portálon a teljes állomány katalógusának a közreadása, amelyen a nemzeti bibliográfia egy-egy sorozatára is lehet keresni. Lehetőség nyílik majd SDI-profilok készítésére (pl. témakör szerinti heti lekérdezésre), dokumentumtípusok (pl. on-line-kiadvá-

nyok, disszertációk) szerint a leválogatásra, valamint arra, hogy a rekordokat strukturált formában lehessen leírni, és a jelenleginél több adatformátumhoz hozzáférni (pl. a berlini *Deutsches Musikarchiv*ban levőkhöz), valamint a keresés nyomán a megtalált könyv megrendelhető legyen a kereskedelembe is.

A változtatás szükségességét a felhasználók széles körében végzett felmérés is igazolta: a nemzeti bibliográfia nyomtatott füzetek iránti kereslet megcsappant ugyan, de nem szűnt meg, ezért a sorozatok és azok periodicitása változatlan marad. Továbbra is ingyenesen lehet a nemzeti könyvtár adatbázisában keresni, de a szolgáltatásokért – természetesen – fizetni kell.

A további fejleményekről a nemzeti könyvtár honlapján kaphatunk folyamatos tájékoztatást (www.ddb.de).

(Murányi Lajos)

Lásd még 98, 156

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

04/143

HARRIS, Clare – OPPENHEIM, Charles: The provision of library services for visually impaired students in UK further education libraries in response to the Special Educational Needs and Disability Act (SENDA) = J.Librariansh.Inf.Sci. 35.vol. 2003. 4.no. 243-257.p. Bibliogr.

A látássérült hallgatók könyvtári ellátása Nagy-Britanniában: a speciális oktatási igényekről és a fogyatékoságról szóló törvény (SENDA) hatása

Egyetemi hallgató; Szolgáltatások; Vak olvasó

A szerzők a látáskárosult egyetemi hallgatók könyvtári forrásokkal való ellátását vizsgálták a brit továbbképzési szektorban, különös tekintettel a

2001-es Special Education Needs and Disability Act törvény előírásainak betartására. 230 angliai, skóciai és walesi továbbképző főiskola könyvtárosa-
inak küldtek kérdőíveket a törvény ismeretének és hatásainak felmérésére. Öt könyvtárossal ezenkívül interjút is készítettek a kérdés részletesebb vizsgálata céljából. Az eredmények azt mutatták, hogy a törvény eltérően hatott az egyes könyvtárakra. A törvény betartásához szükséges berendezések meglétének, a felső vezetés pozitív hozzáállásának és előző tapasztalataiknak köszönhetően egyes könyvtárak másoknál könnyebben tudtak megfelelni a törvény követelményeinek. Más könyvtárakban több munkára volt szükség, és a képzés és finanszírozás is gondot okozott. A felső vezetésnek pénzügyi forrásokat kell elkülönítenie a szükséges fizikai változtatások, berendezések, valamint a képzés céljaira. A könyvtárvezetőknek értékelniük kell a szolgáltatásokat, és hozzáférhetőségi ellenőrzéseket kell tartaniuk. A könyvtári személyzetnek segítőkésznek kell lennie, és a többi kollégával és más intézményekkel együttműködve meg kell találnia a látássérült hallgatók információellátásának legjobb módszereit.

(Autoref. alapján)

04/144

ROSELLI, Mariangela: La bibliothèque dans les quartiers défavorisés = Bull.Bibl.Fr. 48.tom. 2003. 6.no. 74-80.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Elhanyagolt lakónegyedek könyvtárai

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó

A cikk szociológus szerzője kritikusan szemléli a szociálisan hátrányos környezetben üzemelő könyvtárak ellentmondásos helyzetét, amelyek a kultúra segítségével szeretnék megoldani a társadalmi kirekesztettség áldozatainak problémáit. Kutatási területének, Toulouse-nak példáján megvizsgálja a kül-

városi könyvtárak látogatóit, tevékenységét és terveit.

(Autoref.)

04/145

GANICKAÂ, I. I. – ARIFULOVA, L. N.: Mul'tikul'turalizm i problemy bibliotečnogo obsluživaniâ naseleniâ. Naučnyj seminar v RGB. = Bibliotekovedenie. 2003. 4.no. 13-21.p.

Multikulturalizmus és a lakosság könyvtári ellátásának problémái. Tudományos szeminárium az Oroszországi Állami Könyvtárban

Konferencia -nemzeti; Nemzetiségi olvasó

Az Orosz Állami Könyvtár rendezésében tudományos műhelyt szerveztek a multikulturális viszonyok és a lakosság könyvtári ellátásának kapcsáról. A szemináriumon filozófusok, történészek, pedagógusok, politikusok és könyvtári szakemberek vettek részt, az előadások utáni vitában a következő témák kerültek szóba: az Orosz Föderáció etnikai viszonyainak jogi szempontjai; a multikulturális könyvtári ellátás külföldi tapasztalatai; nemzeti nevelés, az oroszországi soknemzetiségű lakosság és az iskoláskorúak könyvtári ellátása.

A „multikulturalitás” kifejezés alatt egyrészt egy ország kulturális sokszínűségét, másrészt a kulturális sokszínűséggel foglalkozó szociálpolitikát, harmadrészt a multikulturális viszonyokat elemző ideológiát értjük. A kifejezést 1971-ben Kanadában használták először, amikor a politika kinyilvánította: létezik egy olyan társadalmi közösség, amelyet kanadai nemzetnek hívnak és amelynek az angol anyanyelvű lakosság mellett egyenrangú része a francia anyanyelvű is. 1973-tól Ausztráliában a bevándorlási politika területén vezették be a fogalmat, eredményeképpen a brit bevándorlók mellett letelepedési engedélyt kaphattak az országban a Kelet-Európából és az Ázsiából érkezők is. A kilencvenes évek elejére a kifejezés különösen divatossá vált, tudo-

mányos publikációk hosszú sora született, majd később a téma veszített népszerűségéből.

A multikulturalitás gyökereit mindig az adott ország történelmében kell keresni, ebből a szempontból Oroszország helyzete különleges. A Szovjetunió szétesése után és a Föderáció létrejöttével alapjában változott meg az ország etnikai és a demográfiai összetétele, ráadásul nehéz volt megszabadulni attól a korábbi gyakorlattól, amely a „nemzeti” kifejezést „etnikai”-ként, „nemzetiségi”-ként értelmezte. Az utóbbi években egy föderációs bizottság kezdeményezésére és vezetésével sorra születnek azok a jogszabályok, amelyek a Föderáció területén élő nemzetiségek jogait, kultúráját, nyelvét védik.

Az IFLA szerint a multikulturalitás az integrációs és liberális ideológia olyan különleges formája, amelynek segítségével a soknemzetiségű és -kultúrájú társadalom megvalósíthatja a szociális egyenlőség és stabilitás stratégiáját a kulturális élet különböző sféráiban. Ezt az ideológiát nem csak nemzetiségi vagy etnikai sokszínűség esetén tartja megvalósíthatónak, hanem a társadalom szociális szempontból elkülönülő és hátrányos helyzetű csoportjai számára is. Az ideológia lényege az etnikai és kulturális szempontok szerint elkülönülő csoportok harmonikus együttműködésének elve a kulturális élet területén. Az IFLA állandó bizottsága irányelveket fogalmazott meg a multikulturalitás kérdéseivel kapcsolatban. A könyvformátumban kiadott irányelveket lefordították – miután az IFLA hivatalosan elfogadott nyelveként funkcionál – oroszra

is. Az irányelvek alapját az etnikai, nyelvi és kulturális sokszínűség alkotja: ez kimondja, hogy a könyvtári ellátásra jogosult minden etnikai, nyelvi és kulturális alapon szerveződött kisebbség. E könyvtári szolgáltatásnak be kell épülnie, integrálódnia kell a hagyományos könyvtári ellátás formái közé, nem lehet annak csak kiegészítő formája. Egy-egy ország kulturális sokszínűségét a következő csoportok alkothatják: migrációs kisebbség (az országban élő, önálló nyelvvel és kultúrával rendelkező nemzetiségek); menekültek és ideiglenes tartózkodásra jogosultak (politikai vagy munkavállalási szempont alapján); őslakos nemzeti kisebbség (pl. a svédek Finnországban, Wales lakói, vagy Amerika őslakosai); globális társadalom (amelyben az egyes nemzetek kulturális kisebbségnek számítanak). Az irányelvek szerint a könyvtárak kötelesek e csoportokkal szemben rasszizmus- és diszkriminációmentes kulturális politikát folytatni mind nemzeti, mint regionális szinten. A kötet egyik fejezete az életkor, a hajlam, a fizikai állapot stb. szerint elkülönülő speciális csoportokkal foglalkozik: számukra elengedhetetlenül fontosnak tartja a hagyományos információhordozók mellett a nem hagyományosak beszerzését. Az irányelvek figyelmet fordítanak a fenti szolgáltatásokat nyújtani tudó könyvtári személyzet képzésére is az élethosszig tartó tanulás keretei között.

(Hangodi Ágnes)

Lásd még 114, 138, 148